

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Факультет іноземної та слов'янської філології

Кафедра української мови та літератури

Шевчук Ірина Олексіївна

ФІЛОСОФСЬКІ МОТИВИ ПОЕЗІЇ ЄВГЕНА ПЛУЖНИКА

Спеціальність: 035 Філологія (Українська мова та література)

Галузь знань: 03 Гуманітарні науки

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник

_____ Н.І.Кириленко,

кандидат філологічних наук, доцент

кафедри української мови та літератури

«___» _____ 20__ року

Виконавець

_____ І.О.Шевчук

«___» _____ 20__ року

Суми 2020

ЗМІСТ

<u>ВСТУП</u>	3
<u>РОЗДІЛ 1</u>	6
<u>«РОЗСТРІЛЯНЕ ВІДРОДЖЕННЯ» (20-30 РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ) ТА ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТВОРЧОСТІ ЄВГЕНА ПЛУЖНИКА</u>	6
1.1. «Український культурний ренесанс» та ідеологія радянської влади	6
1.2. Євген Плужник – митець, громадянин, людина	10
Висновки до розділу 1.	14
<u>РОЗДІЛ 2</u>	15
<u>ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКЕ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ В ТЕКСТАХ ЄВГЕНА ПЛУЖНИКА</u>	15
2.1. Збірка «Дні»: філософський підтекст.....	15
2.2. Образ природи та колористика в збірці «Дні»	25
2.3. Ліричний герой як репрезентант душі автора.....	30
Висновки до розділу 2	35
<u>РОЗДІЛ 3</u>	36
<u>СПЕЦИФІКА ПОЕТИКИ ЄВГЕНА ПЛУЖНИКА</u>	36
Висновки до розділу 3	47
<u>ВИСНОВКИ</u>	48
<u>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ</u>	52

ВСТУП

Творчий шлях Євгена Плужника тривав усього 10 років, але за такий досить короткий проміжок часу митець устиг залишити пособі великий слід, що став одним із найбільш знакових в українській літературі. Розділивши долю митців «Розстріляного відродження», Євген Плужник присвятив значну частину творів роздумам про долю рідної землі та окремої людини того часу. Творча спадщина поета просякнута духом громадянської війни, повоєнного часу й сталінських репресій. Його ліричний герой – людина з народу, котра бачить, чує, та відчуває все те, що випало на долю цілого покоління. У поезії автора турбота про власні буденні проблеми у житті людини тісно переплітаються з соціальною ситуацією в Україні, об'єднуючи таким чином три єдності – загальнолюдське, національне та власне авторське «Я».

Поетична спадщина Євгена Плужника тісно пов'язана з українською історією, особливостями світогляду та світосприйняттям його сучасників. Віддаляючи у часі та переосмислюючи історичні події, свідком яких став поет, виникає нове розуміння його творчості, тож **актуальним** нині постає дослідження системи образів Євгена Плужника, вивчення особливостей його поезики та, зокрема, визначення загальнолюдських та національних мотивів філософії митця.

Об'єкт дослідження – поетична збірка «Дні».

Предмет дослідження – літературно-стилістичні особливості та філософська спрямованість художніх образів поезії Євгена Плужника.

Мета – визначити особливості філософських мотивів лірики Євгена Плужника.

Для досягнення зазначеної мети необхідно розв'язати низку **завдань**, а саме:

1) опрацювати теоретичну базу дослідження творчості Євгена Плужника;

2) простежити вплив історичних і життєвих подій на психологію та світогляд автора, що знайшли відображення у його творчості;

3) проаналізувати тематичну спрямованість, а також систему образів лірики Євгена Плужника;

4) виявити взаємозв'язок між образом ліричного героя та світосприйняттям самого автора;

5) розкрити особливості поетики Євгена Плужника.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідженню творчості Євгена Плужника присвячена велика кількість літературознавчих праць. Особливості художньої образності митця вивчає О. Білічак. Значну увагу визначенню особливостей світосприйняття та внутрішнього світу ліричного героя Євгена Плужника приділяє В. Гончарук. Осмислення ключових образів лірики поета знаходимо у працях Л. Дружинович. Та найбільш повний і всебічний аналіз художньо-філософського феномену лірики Євгена Плужника розкривається в працях Г. Токмань.

Методи дослідження: для реалізації поставленої в роботі мети й завдань нами використано комплекс загальнонаукових методів дослідження, до яких відносяться методи збору та систематизації матеріалу, описовий метод, методи аналізу та синтезу. Крім того, застосована низка спеціальних літературознавчих методів, зокрема – культурно-історичний та біографічний методи, герменевтичний, системний, а також – контент-аналіз творів збірки «Дні».

Елементи наукової новизни. Творчість Євгена Плужника розглядається в контексті історичних подій в Україні в 20-30 роках ХХ століття, а також особистісних характеристик поета як людини та представника української інтелігенції періоду сталінських репресій. Невідривність дослідження творчої спадщини митця від його особистості дає більш глибоке та всебічне розуміння літературного доробку та дозволяє повному поглянути на філософію життя та світосприйняття Євгена Плужника.

Теоретичне значення дослідження полягає у висвітленні особливостей філософських мотивів лірики Євгена Плужника, осмисленні образів митця як частини української літературної спадщини, у можливості використання результатів дослідження для подальшої розробки цієї теми.

Практична значущість дослідження. Результати дослідження можуть бути використані під час вивчення творчості Є. Плужника на уроках української літератури, при написанні рефератів, курсових робіт, розділів підручників.

Апробація результатів дослідження. Основні аспекти роботи апробовані на IV Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції молодих учених «Філологія, лінгводидактика, професійна комунікація в науковому дискурсі» (Суми, 2020).

Публікації. За темою магістерської роботи опубліковано статті: Шевчук І. Філософські мотиви в поезії Євгена Плужника (Актуальні питання філології та методології. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2019. С. 298 – 302), Шевчук І. Образ ліричного героя у поезії Євгена Плужника (Актуальні питання філології та методології. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2020. С. 279 – 283).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (57 позицій). Перший розділ розповідає про події доби «Розстріляного відродження» та історичні передумови формування світобачення й творчих нахилів Євгена Плужника, зокрема розкриває вплив радянської ідеології на літературний процес в Україні. У другому розділі досліджено систему образів Євгена Плужника, відображену в збірці «Дні». Особлива увага звертається на філософський підтекст образності митця, досліджується образ природи та кольористика, а також – образ ліричного героя як проєкція особистості автора. Третій розділ присвячено специфіці поезики Євгена Плужника. Досліджуються використані ним метафори, іронія, а також – інтертекстуальні елементи, такі як ремінісценції, алюзії, іншомовні слова.

РОЗДІЛ 1

«РОЗСТРІЛЯНЕ ВІДРОДЖЕННЯ» (20-30 РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ) ТА ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТВОРЧОСТІ ЄВГЕНА ПЛУЖНИКА

1.1. «Український культурний ренесанс» та ідеологія радянської влади

Період 20-30 років ХХ століття є знаковим в історії нашої держави, оскільки саме на цей час припав розквіт української культури, що відбувався на ґрунті духовного відродження нації. Активний розвиток майже всіх галузей культури і мистецтв, котрий розпочався з перших років нового століття, спостерігався в освіті, архітектурі, театральному мистецтві, драматургії, книговидаванні, пресі, публіцистиці, і, звісно, неабиякий якісний ріст відбувався у галузі літератури.

Спираючись на європейські тенденції розвитку, українська література змінюється, у ній з'являються ознаки символізму, психологізму, експресивності. Розвиваються нові стильові течії, такі як неоромантизм, неореалізм, неокласицизм. Поступово література виходить на один щабель із європейською, але не копіює її здобутки, а розвиває власні, самобутні особливості, завдяки чому отримує світове визнання. Дослідники культури періоду 20-30-х років ХХ століття, називають його «Українським культурним ренесансом» [50, с. 332].

Необхідність творчого обміну думками та пошуку однодумців призводить до появи численних літературних об'єднань, таких як «Гарт», «Плуг», ВАПЛІТЕ, МАРС тощо. З'являється безліч літературних видань, що відкриває нові перспективи для досвідчених і для молодих літераторів.

Цей період подарував країні низку видатних літературних діячів, котрі творили, спираючись на новітні європейські тенденції, та чиї імена навечно увійшли в історію не тільки української, але й світової культури. Так, на теренах української літературної ниви з'являються такі імена, як Павло

Тичина, Володимир Сосюра, Максим Рильський, Тодось Осьмачка, Михайло Зеров, Євген Плужник, Борис Антоненко-Давидович та інші.

Та розквіту не судилося тривати довго, життя зазнало змін і принесло у процес розвитку свої корективи. Так, цей період, дійсно, став одним із найбільш яскравих та знакових в українській культурі, але, у той же час – одним із найбільш трагічних в історії української держави.

Громадянська війна, прихід до влади більшовиків, а згодом – сталінський терор проти української інтелігенції змінили не тільки суспільний лад нашої держави, але й перевернули світогляд цілого покоління.

«У перші десятиліття ХХ ст. під впливом суспільно-політичних чинників характер літературного процесу в Україні відчутно змінюється. Основним завданням письменників проголошується ідеологічне обґрунтування суспільних ініціатив радянської влади», – пише К. Суховеєнко [42, с. 223].

Література як один з найбільш дієвих інструментів впливу на громадську думку стає провідником ідей комунізму, а визнані більшовицьким режимом літератори – покірними слугами правлячої партії. Рукою письменника тепер керує не внутрішній потяг до творчості, а жорсткі установки та постійна цензура.

«Влада прагнула до уніфікації культурного розмаїття, що вирувало в 20-х роках, відбираючи собі в союзники ті творчі об'єднання, спілки та групи, внутрішньо організаційне життя яких будувалося переважно на адміністративних принципах, а творче – на ідеологічних і вульгарно-соціологічних. Фактично влада робила вибір між неординарністю і талантом та сірістю вбік останньої», – пишуть І. Тюрменко й О. Горбула [50, с. 340].

Значного тиску зазнала інтелігенція країн, які увійшли до складу Радянського Союзу. Всесвітньо відомі науковці, художники, письменники, що не хотіли підкорюватися «стандартам» нового порядку, на собі відчули неблаганність та жорстокість більшовицької влади. «Та в жодному з

народів, – зазначає В. Петров, – інтелігенція не зазнала все ж таки таких важких втрат, як українська. Більшовицький терор на Україні перевершив усе, що відбувалося в будь-якій іншій частині Советського Союзу. Терор на Україні носив суцільний характер. Одні з видатніших учених, митців і письменників з світовим ім'ям і визнаною європейською славою і до найнепомітніших сільських учителів і кооператорів, уся українська інтелігенція була приречена на згубу» [34, с. 79].

Та навіть страх тотального знищення не заважав українським культурним діячам продовжувати творити, оскільки, саме в культурному збагаченні відчувається дух народу, його справжнє, нескорене єство, збережене від пращурів та передане нащадкам. Особливе значення у процесі збереження культурних традицій та протидії нав'язуванню нової ідеології мала література.

«Література опору в Україні здавна відіграла велику роль у розвитку письменства, і не тільки: вона рухала і естетичну, і політологічну думку суспільства, відкривала очі на колоніальну дійсність нації, вчила критичному мисленню, пробуджувала патріотизм і формувала демократичний світогляд», – пише Г. Токмань [46, с. 105].

Тож, головною метою українських літературних діячів було саме збереження української культури, а не розпал ворожнечі чи підбурювання мас на повстання, у чому зазвичай звинувачували митців. Вони прагнули нести людям мир і свободу, відкривати очі на прекрасне, що є в цьому світі, та викривати потворне.

І саме це не влаштовувало радянську владу, тож проти представників інтелігенції почали масово фабрикувати справи. Покоління несправедливо засуджених та знищених діячів культури та мистецтва увійшло в історію під назвою «Розстріляне відродження».

Термін «Розстріляне відродження» в літературі вперше з'явився у якості назви книги літературознавця Юрія Лавріненка. У книзі зібрані найкращі зразки поезії та прози 20-30 років. Саме ж формулювання

«Розстріляне відродження» приписують польському публіцисту та громадському діячу Єжи Гедройцю, коштом якого й вийшла книга. Серед поетів, твори яких увійшли до збірки: Павло Тичина, Максим Рильський, Микола Зеров, Володимир Сосюра, Володимир Свідзинський та інші. Значна частина антології приділяється поезії Євгена Плужника [28].

Звертаючись до історичних передумов формування особливостей поезики лірики Євгена Плужника, О. Білчак наголошує: «Літературно-мистецьку генерацію, до якої належав і Є. Плужник, репресував більшовицький режим. Інтелігенція ренесансного періоду, незважаючи на тиск та заборони, розбудовувала національну культуру, спромігшись на небувалий розквіт жанрово-стильових структур літератури, розкривши кращі риси національної ментальності. За це десятиліття (1921 – 1931) українська культура спромоглася компенсувати трьохсотрічне відставання й навіть переважити на терені вітчизни впливи інших культур, російської зокрема» [8, с. 3].

Життя в режимі постійного очікування лиха, розумінні непростой соціально-політичної ситуації, безвиході та депресії залишило неабиякий слід у творчій спадщині поетів доби «Розстріляного відродження». Оточуюча дійсність мала вплив на тематичне спрямування літературних творів і на систему образності кожного літературного діяча. «Політика створювала такі умови, – пише Л. Дружинович, – в яких не лише літературі, а й людям вижити було неможливо. Єдиним порятунком для поетів залишалося самозаглиблення, внутрішня сповідь» [21, с. 148].

Тож, поезія 20-30 років ХХ століття стала відображенням загальної долі української інтелігенції й робітничого класу, а також кожного конкретного митця окремо. Саме у літературі, а зокрема – в поезії відкривається непідробна дійсність, історія, яку переписати неможливо, що дає справжнє розуміння про життя тогочасної людини, покоління, нації.

1.2. Євген Плужник – митець, громадянин, людина

Покоління митців української культури, що ввійшло в історію під назвою «Розстріляне відродження» спіткала спільна трагічна доля. Та, незважаючи на це, кожен із них мав свою особливу історію, що також накладала відбиток на творчу спадщину.

Свою особливу історію мав і Євген Плужник. Дослідниця Г. Токмань наголошує, що, хоча Євген Плужник й «виявив свій талант передусім у ліриці, виступив також як драматург та романіст, був перекладачем, лексикографом, літературним редактором, укладачем антології» [49, с. 85].

Розглядаючи життєвий шлях Євгена Плужника, навряд чи можна побачити в ньому революціонера. Народився майбутній поет 26 грудня 1898 року в слобідці Кантемирівка Богучарського повіту Воронезької губернії, учився спершу в сільській школі, потім – у гімназіях Богучара, Ростова, Боброва. Мати Євгена Плужника рано померла від сухоти, тож вихованням дітей опікувався батько – хлібороб та дрібний торгівець з Полтавщини.

За часів громадянської війни Євген Плужник працював учителем у сільській школі, деякий час навчався у ветеринарно-зоотехнічному інституті в місті Київ, але покинув навчання задля вступу до Київського музично-драматичного інституту ім. М. Лисенка. Та драматичне мистецтво також не стало справою життя Євгена Плужника, котрий прагнув віднайти себе в літературі.

Певно, що на вибір професії вплинула також хвороба митця – він страждав на сухоти. Через хворобу Євген Плужник не міг вести повноцінний активний спосіб життя, займатися фізичною працею, а також часто мав проходити курс лікування.

Та, незважаючи на свій тяжкий фізичний стан, митець усе ж зміг знайти своє місце в житті та залишив по собі визначний слід в українській культурі та історії.

До визначення місця Євгена Плужника в плеяді українських літераторів доби «Розстріляного відродження» звертається І. Каменська: «Є. Плужник рано усвідомив високу місію поета і відповідальність за право називатися ним. Божий дар – талант постійно диктував йому необхідність пізнання світу й себе в ньому. Так, він дійшов розуміння суперечностей і катаклізмів переходної доби («На грані двох світів, на межі двох епох») і визначив у ній своє місце («Я тихенький, тихенький. Тихіш од трави...»), але не як пасивний спостерігач, а як «суворий аналітик». Концептуальним у житті й творчості було переконання про моральну відповідальність його як громадянина і поета за все, що відбувається» [25, с. 120].

Перші надруковані вірші Євгена Плужника побачили світ у 1923 році, у газеті «Більшовик» і журналі «Глобус». Ще нікому не відомий на той час поет підписувався псевдонімом «Кантемирянин», віддаючи шану місцю свого народження.

У тому ж році на запрошення Миколи Зерова Євген Плужник стає членом київської Асоціації письменників («Аспис»), а наступного року – членом письменницької групи «Ланка», котра у 1926 році була перейменована на МАРС (майстерня революційного слова).

В. Дмитренко так описує тематичну спрямованість творчості та світосприйняття членів «Ланки»-МАРС: «У творчості митців чітко простежується спроба з'ясувати наслідки революції для інтелігенції й тих людей, які її не чекали, не хотіли кардинальних змін, а жили нікому не заважаючи, не задумуючись над історією і своїм місцем у ній. До революції вони були просто «маленькими людьми», а революція ще більше здрібнила їх, перетворивши в нікому не потрібних людей, які поступово деградують, розуміючи свою зайвість у новому світі, здебільшого закінчують своє життя самогубством, або втратою життєвої мети» [19, с. 23]. Вона акцентує увагу на тому, що в основі творів лежать думки та почуття простих людей, життя яких розгортається на тлі революційних подій, і додає: «В основі їхніх творів – пізнання психології особистості, яка прагне усвідомити глибину свого ества,

відчутти себе часткою буття. Їх більшою мірою цікавить внутрішній стан особистості, а не зовнішні його прояви» [19, с. 24].

Принципи, якими керувалися у своїй творчості члени групи МАРС, були дуже близькими Євгенові Плузнику. Розуміючи психологію простих людей, він бачив ту зневіру та безвихідь, що панували в суспільних настроях та прагнув до змін, пошуку мети існування та світлого майбутнього. Разом із тим, митець прагнув до пізнання глибин власної душі, філософське переосмислення духу тогочасної України та усвідомлення власного місця в загальній системі існування.

І саме в літературній творчості митець знайшов своє справжнє покликання. За життя Євгена Плузника світ побачили дві його збірки «Дні» та «Рання осінь», поеми «Галілей» і «Канів», роман «Недуга», дві п'єси, а також «Антологія української поезії» у трьох томах, укладена разом із Василем Атаманюком та Феліксом Якубовським. Третя поетична збірка «Рівновага» була видана за кордоном вже після смерті автора, у 1948 році.

Великий вплив на формування творчого світогляду митця мали й особистісні якості Євгена Плузника. Відчуття власної меншовартості та безсилля підсилювалися й слабким здоров'ям.

Розуміння того, якою людиною був Євген Плузник, знаходимо у працях В. Петрова. Дослідник пише: «Тримався в житті він якось немовби обережно, залишаючись завжди осторонь. Був спокійний, тихий, немовби відсутній. Був хворий на легені і ходив звичайно в пальті, злегка, ніби якось нерішуче покахикував» [34, с. 94], і додає: «Був, можна сказати, відсутньою людиною. Він хотів для себе дуже небагато: жити й радіти, бачучи сонце» [34, с. 94].

Тож, як зазначають інші дослідники життя та творчості Євгена Плузника, підстав для його арешту не було, але невблаганна більшовицька влада вбачала загрозу власній ідеології у непомірно стрімкому розквіті української культури. Тематика, до якої зверталися українські літератори, суперечила поглядам нової влади, а відтак – підлягала знищенню.

2 грудня 1934 року Євген Плужник був безпідставно заарештований та засуджений до розстрілу, але пізніше вирок був замінений на 10 років таборів. Хворий на туберкульоз, митець розумів, що довго жити йому не судилося, але все ж радів тому, що розстріл замінили ув'язненням, до останніх своїх днів писав вірші й сподівався ще хоч раз побачити дружину, яку кохав понад усе.

Зберігся останній лист, який ув'язнений Євген Плужник адресував своїй коханій дружині – такий же життєствердний та проникливий, як і вся його творчість:

«Галча моє!

Це не дрібничка, що я пишу тобі чорнилом, але разом з тим – це величезну має вагу: я хочу, щоб надовго, на все твоє і моє життя зберігся цей лист – найрадісніший, вір мені, з усіх листів, що я коли-небудь писав тобі. Галю, ти ж знаєш, як рідко я радів і як багато треба для того, і от тепер, коли я пишу тобі, що сповнює мені груди велике почуття радості – так це значить, що сталося в моїм житті те, чому й ти разом зо мною – я знаю – радітимеш. У мене мало зараз потрібних слів – мені б тільки хотілося пригорнути тебе так міцно, щоб відчула ти всім єством твоїм, що пригортає тебе чоловік, у якого буває життєва сила і в м'язах, і в серці і в думках.

Я пишу тобі, а на дворі за вікном сонце – і мені, їй-богу, так важко стримати себе, щоб не скрикнути – яке хороше життя, яке прекрасне майбутнє в людини, що на те майбутнє має право.

Я цілую тебе, рідна моя, і прошу: запам'ятай дату цього листа як дату найкращого з моїх днів.

Твій Євген» [34, с. 94].

2 лютого 1936 року поет помер на Соловках. Похований у братській могилі політв'язнів. Його мріям не судилося справдитися, але його творча спадщина продовжує жити ще довго після смерті самого митця.

Висновки до розділу 1

Таким чином, період, котрий міг стати часом найбільшого розквіту, справжнім «Ренесансом української культури», був безжально спаплюжений невблаганним тягарем більшовицького режиму. Радянська влада просто не могла допустити розвитку самобутності культури підпорядкованого їй народу. Спроби нав'язати власну ідеологію та світосприйняття зіткнулися з опором із боку української інтелігенції, котра вболівала за розвиток та збагачення власної культури. Тож єдиним виходом, що вбачала для себе більшовицька влада, стало тотальне знищення не тільки самої культури, але й її діячів. Тисячі кращих представників української інтелігенції: провідники суспільної думки, учителі та просвітителі зазнали на собі всю міць сталінського терору. Безпідставні звинувачення та розстріли стали буденними справами, а сам період увійшов в історію під назвою «Розстріляне відродження».

Долю митців цього періоду розділив і Євген Плужник. Спокійний, тихий, трохи замріяний та ще й хворий на туберкульоз син хлібороба точно не підпадав під портрет політичного злочинця. Та через те, що митець не хотів пропагувати принципи нового порядку, ухорив до літературних угруповань, котрі об'єднували «непролетарську» літературу, Євген Плужник був несправедливо засуджений.

Своє місце в житті Євген Плужник убачав у письменництві, творив палко та проникливо. Його прекрасні вірші, сповнені любові до людей, розуміння психології простого народу та філософським осмисленням людського існування. Незважаючи на невелику літературну спадщину, котру залишив по собі митець, його ім'я навечно увійшло до переліку кращих представників української та світової культури, а рядки його творів стали справжнім заповітом нащадкам.

РОЗДІЛ 2

ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКЕ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ В ТЕКСТАХ ЄВГЕНА ПЛУЖНИКА

2.1. Збірка «Дні»: філософський підтекст

Поетична спадщина Євгена Плужника – не велика за обсягом, але значима за змістом. Усього три збірки – «Дні», «Рання осінь», «Рівновага» складають не просто помітну частину надбання української літератури, але й підкреслюють особливість духу епохи – трагічне буття українського народу в період сталінських репресій.

Виразність та глибинність поетичних образів, використаних автором, несуть значний філософський підтекст, спрямований на пізнання глибинних рівнів власної душі, буття людства, а також – пошук власного місця у великій загальносвітовій системі. Кожне слово поезії Євгена Плужника просякнуте надзвичайно широким смислом і може розглядатися як багаторівнева структура.

На філософський підтекст літературного доробку Євгена Плужника звертає увагу О. Білічак: «Поезію Плужника варто розглядати як процес дослідження невідомих підвалин людського та іншого існування, як прагнення осягнути таємницю буття в його духовній і матеріальній сутності» [7, с. 195]. Дослідниця підкреслює, що поезія митця «постає як своєрідна життєва філософія і водночас як складний апарат для споглядання мікро- й макрокосму, відбитого в душі людини» [7, с. 195].

Аналіз філософських мотивів, що постають у поетичних текстах Євгена Плужника, варто починати з найвищої точки «літературного айсбергу», поєднанні та узагальненні всього сказаного, а саме – назв його збірок і творів. Так, у своєму дослідженні І. Каменська звертає увагу на промовистість назв збірок. Зазначає: «Це свого роду етапи самопізнання й самоусвідомлення,

прийняття невідворотності долі й філософськи виважене осмислення вічних проблем буття людини та її місця у вирі соціальних потрясінь» [25, с 120].

Збірка «Дні» – перша збірка автора, у котрій знайшли відображення події громадянської війни та повоєнного часу. Кожне слово, кожен поетичний рядок збірки навіює гнітюче почуття невідворотності, неминучого прийняття власної долі та долі рідної держави. Поет намагається боротися з цим відчуттям, але «Дні», що спливають, не залишають йому надії на світле майбутнє.

Саме боротьба між вірою в краще майбутнє та невідворотністю трагічного сьогодення простежується через дослідження у ліриці Євгена Плужника філософських бінарних опозицій.

За визначенням Є. Сальникової: «У сучасному літературознавстві поняття «Бінарна опозиція» є одним з основних в аналізі художнього тексту» [37, с. 335]. Дослідниця пояснює суть поняття, акцентує увагу, що «бінарні опозиції розглядаються К. Леві-Строссом як основні, мінімальні одиниці мислення – міфема (подібні фонем в мові). Вихідним матеріалом для бінарних опозицій є дані, отримані за допомогою п'яти органів почуттів (типу «тихий / гучний», «твердий / м'який»), і опозиції, які виражають відносини логічних понять і категорій (типу «зовнішній / внутрішній», «життя / смерть» тощо)» [37, с. 335].

Звертаючись до дослідження бінарних опозицій у поезії збірки «Дні» Євгена Плужника, ми виокремлюємо чотири основні пари філософських категорій, що постають провідними мотивами лірики поета, як-от: Життя – Смерть, Минуле – Майбутнє, Відчай – Надія, Серце – Розум. Усі вони тісно переплітаються між собою, доповнюють та розкривають зміст одна одної. Розглянемо їх більш детально.

Життя-Смерть. Тема смерті є чи не головною у збірці «Дні». Історичні події часу, коли смерть стала майже буденною справою, значно вплинули на світосприйняття автора та сформували філософію його творчості.

Поетичний доробок Євгена Плужника у контексті літературного життя 20-их років ХХ століття в Україні досліджує О. Бодасюк: «Яскравими рисами модернізму в них є авторський суб'єктивізм, широке використання символів, естетизм, оспівування краси як мети творчості митця, розкриття суперечливості внутрішнього світу особистості» [10, с 68].

Смерть у поезії Євгена Плужника показується з різних боків – як природний процес, котрий неминуче очікує на всіх, хто живе на землі, як свідомий вибір борця за справедливість і долю власної держави, та як несправедлива участь людини, що стала заручником обставин і системи влади. Автор часто звертається до показу останніх хвилин засудженого до страти, поринає в думки та відчуття ліричного героя, ставить запитання, відповіді на які читач має знайти сам.

На образі смерті у творчості Євгена Плужника акцентує увагу Г. Токмань. Дослідниця порівнює, як трансформується образ смерті в різних збірках митця. Зокрема, у збірці «Дні» смерть завжди постає насильницькою, найчастіше – через розстріл. У «Ранній осені» відбувається осмислення природної смерті, медитативно-споглядальний настрій, своєрідне «примирення» з фактом, що люди смертні [45].

Саме насильницьку смерть приймає ліричний герой поезії «Уночі його вели на розстріл» [35, с. 15]:

Уночі його вели на розстріл.
Хтось тримав ліхтар, мов смолоскип.
На неголенім обличчі гострі
Волоски...
Віддалік, немов цілком байдуже,
Офіцер димок цигарки плів.
Тільки неба хмарний, темний кужіль
Чув нудне і коротеньке – плі!
Відбулось. Мета моя далека,
Я такої смерті не боюсь! –

Зійде кров, немов всесвітня Мекка,
Для твоїх майбутніх синіх блуз! [35, с. 15]

Смерть ліричного героя постає неминучою. Більше того, герой розуміє невідворотність своєї долі, але не боїться її: «Я такої смерті не боюсь!» [35, с. 15]. Він спостерігає за своїми катами, уловлює найдрібніші деталі їхньої поведінки та зовнішності, байдужість людей, для яких страти вже давно стали буденністю, та торжествує, адже вірить, що навіть його смерть подарує життя наступним поколінням.

Роздуми людини, засудженої до страти, висвітлюються й у поезії «Впало – ставай до стінки!» [35, с. 17]. Знову ліричний герой не відчуває страху перед власною долею, ставиться до розстрілу дещо байдуже та впевнено, адже розуміє свою невинність. Але, у той же час нічого не може зробити для власного порятунку:

І ні жалю, ні болю.
Бачив – нагана наставив...
Ніби виконував ролю
В нецікавій виставі [35, с. 17].

Єдине, що турбує ліричного героя – доля його сім'ї, котрій доведеться якось жити після його страти:

Тільки й думок – на ранок
Хліба нема у жінки... [35, с. 17]

І хоч смерть і постає тут неминучою та несправедливою, увагу читача перш за все привертає не вона, а любов, що відчуває засуджений на страту до своєї дружини. Навіть перед обличчям смерті турбота про кохану людину стає сильнішою за будь-яку долю, і в цих трагічних рядках життя перемагає смерть, бо є те, заради чого варто жити.

Переживання останніх хвилин життя знаходимо в поезії «А він молодий-молодий...» [35, с. 18]. Смерть хлопця, котрий:

Ще вчора до школи ходив...
Ще, мабуть, кохати не вивчив... [35, с. 18]

показується як несправедливість, на яку герой не заслуговує. Трагізм поезії підсилює розуміння, що ліричний герой не просто є невинним, але й взагалі ще нічого не встиг у цьому житті. Автор акцентує увагу на тому, що саме не встиг хлопець, яким би могло бути його життя, якби його не спіткала трагічна доля.

Така ж несправедлива страта чекає й героя поезії «Був це хлопчик лагідний і тихий» [35, с. 22]. Підкреслюючи несправедливість долі юнака, автор запитує:

Для якої радості і втіхи

Кожний з нас приходить і росте? [35, с. 22]

В обох поезіях доля ліричного герою – узагальнення долі цілого покоління, таких же юних та невинних. Запитання автора адресуються чи-то політичному режимові, котрий засуджує до смерті за наявності найменшої провини та без неї, чи-то вищим силам, котрі дозволяють чинитися на Землі такому лиходійству. І, як завжди, запитання залишаються без відповідей.

Смерть – це фінальна точка життя ліричного героя, після якої залишається лише його минуле, майбутнього – уже немає. Через тему смерті автор звертається до філософської категорії часу, протиставляючи прожиті роки як Мало – Багато, із позиції того, що людина встигла та чого досягла за той відрізок часу, що мала.

Минуле – Майбутнє. Часопросторову модель художнього світу Євгена Плужника досліджує О. Білічак. «Художнього осмислення і тлумачення набувають у ліриці Євгена Плужника філософські категорії часу та простору» [9, с. 27]. Посилаючись на В. Халізева, дослідниця звертає увагу на «образи часу біологічного (дитинство, юність, зрілість, старість), історичного (характеристики зміни епох і поколінь, великих подій у житті суспільства), космічного (уявлення про вічність та вселенську історію), календарного (зміна пір року, буднів та свят), добового (день і ніч, ранок і вечір), а також про рух і нерухомість, про співвідношення минулого, теперішнього, майбутнього» [9, с. 27].

У вірші «Був це хлопчик лагідний і тихий» [35, с. 22] ліричний герой постає як людина, якій «сімнадцятий минув», тобто зовсім юна та недосвідчена. І вже зовсім інша людина приймає смерть у вірші «Зустрів кулю за лісом» [35, с. 24]. Ліричний герой тут – літній чоловік, та єдине, що встиг він за своє життя, уміщується в рядках: «Саме там, де посіяв жито!» [35, с. 24]. Це характеризує героя як людину праці, не військового, не революціонера. Смерть – така ж несправедлива та незаслужена, як і в попередніх поезіях, хоч і дістається людині більш зрілого віку. Автор запитує:

За яким бісом

Стільки було прожито! [35, с. 24]

Таке ж філософське запитання, яке ми бачили й у минулій поезії, звернене до сенсу людського існування. Та автор знову залишає запитання без відповіді.

Співвідношення двох часових одиниць – минулого й майбутнього знаходимо в поезії «Там, де полягли вони за волю» [35, с. 27].

Одна історія – уже закінчилася:

Скінчено. Записано. І крапка.

– Спочивайте, стомлені над міру! [35, с. 27],

інша – розпочинається: «Буряки тепер для цукроварні».

Трагедія замінюється буденністю. Смерть – життям, що продовжується в іншому руслі:

І не треба слів. Не треба болю.

– Іншим дні прозорі, тихі, гарні [35, с. 27].

На зміну загиблим приходять інші люди, котрі продовжують жити на тій самій землі, забувають про минуле та йдуть далі. Автор розкриває перед читачем не простоплинність людського життя, а звертається вже до більш широкого, загальнолюдського масштабу плиності часу – безперервної зміни часів і поколінь. Він розуміє, що пройде час, і трагедія епохи, у якій він жив, буде забута, прийдуть нові люди, котрі побудують нову епоху. І хоче

вірити в те, що нова доба буде кращою за попередню, що люди винесуть гіркі уроки з сьогодення та не допустять повторів у майбутньому.

Паралельне поєднання минулого та теперішнього бачимо у поезій «Розминувся зі мною сон» [35, с. 28]. Через образ однієї-єдиної шинелі автор проводить дві людські долі. Хтось минулий:

Хто у сквері під цей газон

Ґрунт угноїв?.

Хтось теперішній:

Тільки гудзик приший новий,

Та і мрій собі серед буднів...[35, с. 28].

У кінці автор дає натяк, що історія шинелі не завершується, і теперішній власник – не останній, а всього лише тимчасова частинка більшої історії. Людське життя тут постає миттю в порівнянні з більшими масштабами загальнолюдського існування.

Досліджуючи творчість Євгена Плужника в порівнянні з іншими поетами української літератури, Г. Токмань звертає увагу на те, що: «Поетові притаманне шевченківське бачення України, відчуття болю простої людини, розуміння селянської психології, мужність сприймання жахів існування, готовність художньо свідчити про злочини, передовсім убивства» [48, с. 81].

Зважаючи на те, що батьки Євгена Плужника були селянами, та велику частину життя митець прожив у сільській місцевості, слід припустити, що він добре розумів життя простих людей, важкість повсякденної праці та залежність від примх природи. Тому й зміг настільки яскраво та глибоко передати психологію селянина у своїх творах.

Кожний образ ліричного героя настільки яскравий та реалістичний, що створюється відчуття, наче автор пише про себе, наче він сам переживає усі турботи, сумніви та навіть смерть людей, показаних у його поезіях. Та все ж він залишається над ними – герої помирають, а слова продовжують звучати, відбиваючи дещо більше, ніж доля однієї окремої людини, та навіть – доля

країни. Промовисто звучать рядки поезій Євгена Плужника звертанням до наступних поколінь, рухаючи час від епохи Відчаю до епохи Надії.

«Поетом-над-часом» називає Євгена Плужника О. Гальчук. Дослідниця протиставляє його багатьом поетам-сучасникам «котрі не оминули ідеологічного диктату й ішли на досить значні поступки та компроміси з панівними канонами» [12, с. 93] та визначає мету його творчості як «не згармонізувати світ навколо себе, а знайти у власній поезії рівновагу (за назвою останньої збірки 1933 р., надрукованої лише 1948 р.), «щоб вільно думка словом проростала», не вдаючись ні до випадів проти радянської дійсності, ні до підлабузництва» [12, с. 93].

Останній вірш збірки «Дні» «Люблю в уяві декілька сторінок...» [35, с. 50] – найяскравіша демонстрація поєднання часових відрізків минулого й майбутнього, через особисті спогади:

І ось старанно в пам'яті ховаю
 Я спогади великі і дрібні, –
 Бо і минулі, і прийдешні дні –
 Мов сходи ті, що я по них ступаю [35, с. 50].

Промовисте порівняння спогадів зі сходами, виводить калейдоскоп образів із глибокого внутрішнього світу митця, знаходячи їх у далеких відголосках минулих подій та покладає на папір – щоб залишити для наступних поколінь. Іще одним тлумаченням образу сходів є звільнення від глибинних страхів та переживань, сумнівів і самокритики. Людина піднімається вгору, до світла та нових звершень, про що свідчать рядки:

Часів минулих досвід і наука –
 Мені єдина певна запорука
 Від помилок, що я їх був робив! [35, с. 50]

Ще одним яскравим протиставленням у ліриці збірки «Дні» є бінарна опозиція **«Відчай – Надія»**. З перших віршів збірки, поряд із протиставленням життя та смерті, минулого й майбутнього, ми знаходимо мотиви відчаю й надії. Але це не просто вираження внутрішнього конфлікту

особистості митця, а протиставлення фаталізму минулих та теперішніх подій ґрунтовній впевненості у змінах на краще, котрі прийдуть у майбутньому.

У поезії «Я – як і всі. І штани з полотна...» [35, с. 13] тема відчаю стосується долі ліричного героя, тема надії втілює долю країни, а подекуди – і всього людства:

Зійде колись велетенський посів

Тишею вірних днів! [35, с. 13]

Звертаючись до майбутнього в поезії «Знаю, сіренький я весь такий» [35, с. 12], автор іронізує, називаючи його прекрасним, бо вже не вірить у власне майбутнє:

О, майбутнє моє прекрасне!

Чуло серце тебе вночі,

Що ж,— нехай собі серце гасне! [35, с. 12]

Рядки:

Для вас, історики майбутні,

Наш біль – рядки холодних слів!

О, золоті далекі будні

Серед родючих вільних нив! [35, с. 14]

сповнені надії на те, що важкий період у житті країни колись закінчиться. Митцеві хочеться вірити в те, але він відчуває, що до омріяних часів не доживе. Сумніви ятрать його душу, виливаючись у рядках, оповитих відчаєм:

«Забудь про ті натхненні свята,

Що в них росила землю кров!

Мовчи, мовчи, душе підтята.

– Агов!» [35, с. 14]

Надія на краще майбутнє – один із прихованих але все ж доволі знакових мотивів творчості Євгена Плужника. У збірці «Дні» є кілька віршів, де ліричних герой позиціонується як «мрійник», хоч подекуди його мрії описуються як безглузді.

У вірші «Читаю Сінклера й ходжу на біржу праці» [35, с. 30] рядки «А виріс мрійником серед гаїв на Пслі...» [35, с. 30] – відображають дещо зневажливе ставлення до власного світогляду, тим не менш – доволі оптимістичне. Ліричний герой розуміє реальність буденності й бачить, що його мріям, скоріш за все, не судилося справдитися, хоча й дуже хоче вірити у те. «Колись наважуся – заплющу серце й вуха!» [35, с. 30] – говорить він, натякаючи на дорослішання особистості та перехід зі світу мрій до світу реальних життєвих проблем. При цьому особистість «мрійника» показується вже набагато більш розвинутою та мислячою, ніж та соціальна роль, яку має ліричний герой:

Ах, про майбутнє все я переслухав,

А про минуле все перечитав! [35, с. 30]

Тема мрійника простежується й у поезії «Торгуємо усім, чим тільки можна» [34, с. 33]. Реальність протиставляється бажаному:

Річ світова, і річ давно відома –

Який вже там ще й з мрійника купець... [35, с. 33].

Прагнення до іншого життя, кращої долі розбивається об необхідність заробляти собі на хліб, і ця необхідність не дає жодного шансу для саморозвитку та пошуку свого справжнього місця у житті. Але ліричний герой не припиняє мріяти, надіятися на те, що колись життя зміниться, і він зможе віднайти свій шлях, до якого так прагне:

Та знаю, вірю – через дні і муку!

Ось підпереже землю мить така, –

І над базаром стисне мрійну руку

Упевнена долонь робітника! [35, с. 33]

Протиставлення мрій та реальності підводить нас до наступної бінарної опозиції творчості Євгена Плужника, а саме – протиставлення «Серце-Розум».

Мрії й надія на краще майбутнє, котрі червоною ниткою проходять через рядки поезій збірки «Дні», відображують бажання серця ліричного

героя та й самого поета. Розум же безжально нагадує про те, що відбувається навкруги. Цю бінарну опозицію неможливо розглядати окремо, оскільки вона тісно переплітається з мотивами протиставлення Життя та Смерті, Відчаю й Надії. У більшості поезій чітко простежується вказівка на те, що автор бачить як «реальне» та «бажане». Уже в першому вірші збірки «Дні» автор говорить:

Я знаю:

Перекують на рала мечі.

І буде родюча земля [35, с. 11],

наче намагається переконати в цьому не тільки читача, але й себе самого. І додає: «Не ця» [35, с. 11]. Розум митця стримує та уточнює бажання його серця, повертає зі світу мрій та сподівань у реальну буденність, де мир та спокій здаються майже неможливими. І знову почуття та сподівання беруть гору:

Я знаю! І буде так:

Пшеницями зійде кров,

І пізнають, яка на смак

Любов.

Вірю [35, с. 11].

Саме останній рядок вірша відображає життєву позицію митця, що простежується і в наступних його творах. Якою б жорстокою та безнадійною не була реальність, які б болісні висновки не робив розум, серце всеодно стверджує, що все зміниться, що в житті з'являться справедливість, добро та любов. Саме слово «Вірю» – є тією життєвою філософією Євгена Плужника, із котрою він не розлучався протягом усього свого життя, і котру залишив нащадкам у своїх поезіях.

2.2. Образ природи та колористика в збірці «Дні»

Образи природи, відображені у поезіях Євгена Плужника, можна розглядати на одному рівні з образом ліричного героя. Природа – окремий

організм, котрий мислить, відчуває, мріє та живе. Залишаючись частиною зовнішньої реальності, у якій перебуває поет, природа відтворює і його внутрішній світ – политий сльозами та кров'ю, як та Земля.

Вивчаючи лірику Євгена Плужника, М. Ткачук звертає особливу увагу на образи природи: «Поетичну світобудову Плужник не мислить без природи, яка є не тільки предметом рефлексій ліричного героя, а й рівноправним персонажем його емоцій» [44, с. 95].

Тож, образ природи тісно переплітається із образом ліричного героя, відчуває те саме, що й він, стає учасником подій, про які йде мова у поезії. Природа не просто доповнює загальну картину, вона і є – загальна картина.

Про значущість пейзажної лірики як частини поезії Євгена Плужника говорить О. Гальчук. «Образ природи у Плужника трактується розлого, по-особливому, органічно вписуючись в авторську філософську картину буття “фундаментом”, на якому надбудовано інші рівні його поетичного тексту» [12, с. 93-94]. Вона стверджує, що «автор то “віддалявся”, то “наближався” до античної традиції її тлумачення. Так, у “Днях” образ природи не схожий ні на “буколічний”, ні на “героїчний” типи пейзажу: образи степу, поля гранично лаконічні, наповнені експресією (“поле – мертва”) і не містять естетичної константи. Переводячи емоційний вектор на подієвий сюжет, поет моделює образ сучасного світу, позначеного людськими стражданнями, болем і смертю невинних, де велич і краса природи не можуть слугувати декораціями його антигуманного змісту» [12, с. 94-95].

Багато літературознавців, котрі вивчають творчість Євгена Плужника, звертають увагу на точність та реалістичність відтворених ним візуальних образів. Зокрема, про фотографічність описів природи у поезіях митця говорить Н. Науменко. Пояснюючи особливості фотографічного мистецтва, дослідниця зазначає: «У фотографії поєднуються художня виразність із унікальним авторським задумом, завдяки чому екзистенціальний момент дійсності закарбовується як статичне зображення» [33, с. 276]. Дослідниця акцентує увагу на тому, що «фотографічне зображення не рівноцінне

реальності, це лише її знак, точковий момент. Але у свідомості спливають спогади з усіма обставинами, запахами, доторками тощо. Це й викликає або здатне викликати поетичне переживання у глядача» [33, с. 276].

Яскравим прикладом фотографічної подачі є рядки:

Уночі його вели на розстріл.

Хтось тримав ліхтар, мов смолоскип.

На неголенім обличчі гострі

Волоски...

Віддалік, немов цілком байдуже,

Офіцер димок цигарки плів.

Тільки неба хмарний, темний кужіль

Чув нудне і коротеньке – плі! [35, с. 15]

Із виразною точністю автор передає атмосферу зображуваної події. Деталізація торкається не тільки обставин, але й зовнішніх рис персонажів, за допомогою яких автор створює яскраві образи. Читач наче на власні очі бачить обличчя того офіцера, відчуває запах цигаркового диму, чує постріл. Важкість атмосфери підкреслює зображення хмарного неба, що давить на учасників описуваної події, провокує почуття гнітючості й безвихідності.

Візуалізації образів Євгена Плужника притаманні темні та сірі кольори, похмура природа, за допомогою яких автор нагнітає відчуття внутрішньої порожнечі та безпорадності. Візуальні образи ілюструють внутрішній стан ліричного героя, самого поета, та й взагалі – усієї держави у ті складні для неї часи. Сірість, темрява, порожнеча не залишають читача протягом усієї збірки «Дні». Самі ж «Дні» – сірі та похмурі, такі ж сірі та похмурі люди навкруги, така ж і природа.

Образи сірого неба та важких темних хмар найчастіше використовуються поетом для передачі атмосфери безвиході:

Надходить дощ. Шумлять бліді берези...

Рвуть блискавиці сірих хмар рядно.... [35, с. 46]

Автор нагнітає відчуття важкості, страждання, страху та знесиленості перед невблаганними життєвими обставинами. У збірці «Дні» пори року здебільшого холодні – осінь, зима: «Потихеньку осіння лилася згори / На степи позолота» [35, с. 26]. «Промерзлий шлях... Швидкі тачанки... /... / А на снігу з чиеїсь ранки / Кров візерунки заплела» [35, с. 35], «Долі моєї ціна – / У повітовому місті осінь» [35, с. 40], «Відчинив я осені господу!» [35, с. 41]. Погода – похмура, дощова, наче навіть природа налаштована проти людей і заважає їм втілювати намічені плани й радіти життю: «Пропало сіно! Тільки покосили, / А дощ його й прибрати не дає!» [35, с. 44], «Крізь дощову густу і рівну сітку / Запаленіли ізмарагди нив...» [35, с. 45], «І вже туман пливе, бредє над полем» [35, с. 46], «Тільки неба хмарний, темний кужіль / Чув нудне і коротеньке – плі!» [35, с. 15]. Частіше зображується темна пора доби – ніч, вечір: «Сідало сонце. Коливалися трави /.../ Сховалось сонце. Сутеніло помалу» [35, с. 16], «Як непомітно вечір синій/ Схилився до мене на плече!» [35, с. 35], «Вечеря тягнеться така нудна!» [35, с. 42]. Картина природи передає душевний стан ліричного героя, його внутрішні переживання та сумніви. І ця безвихідь оточує не лише його одного, а ціле покоління.

Образи степу та поля ілюструють людське життя. Наче чистий аркуш, на якому доля малює власними фарбами. Ось тільки в поезії Євгена Плужника на цьому аркуші набагато частіше з'являються темні та похмурі кольори, зображуються біль, втома, смерть: «Що над степом ранній біль простер!» [35, с. 22], «І хтось останній на полі дооре / Вузьку смужку вогкої землі...» [35, с. 47], «І вийшов на поле, а поле – мерве... / Тільки на обрії трьохрукий млин...» [35, с. 48].

Ще одна промовиста тема, пов'язана з образом поля – недорід. Євген Плужник розумів, наскільки важливим є для людей урожай, а його відсутність – майже вірна смерть, що підсилює загальний трагізм соціально-політичного становища, в якому живе країна. Яскрава ілюстрація безвихідного становища, розуміння, що попереду чекають важкі часи, голод тілесний та духовний.

Звертаючись до дослідження сірого кольору як метафори буття у поезії Євгена Плужника, Т. Мінченко акцентує увагу на ставленні поета до подій громадянської війни та повоєнного часу, у яких йому довелося жити. Дослідник пояснює, що на поезію митця мав неабиякий вплив соціально-політичний стан оточуючої дійсності, тому й поезія набуває специфічного забарвлення: «Атмосфера цієї епохи була ненависною Євгену Плужнику. Один з найбільших поетів-гуманістів ХХ століття, він дуже гостро відчував антигуманність цієї епохи. Людське життя, яке було для Плужника найвищою цінністю, втратило свою вартість для суспільства, отруєного ненавистю і насильством. Це доба, що вкрила душі людей «сірих хмар рядном», доба «землі, від утоми сірої». Нелюдська система, що санкціонує вбивства, терор, обезличує людей, нівелює їх особистість, робить їх «не героями, не жертвами ...», а «...так собі маленькими, сіренькими людьми» [32, с. 1].

О. Білічак у своїх дослідженнях також торкається кольорової символіки, зображеної в поезіях Євгена Плужника: «Найпоширеніші кольори у поезії – чорний та білий, а також їх кольорова інтерпретація поглиблення одного кольору іншим. Тьмяні, сірі, часто невиразні фарби є для Є.Плужника поетичним означенням сутності ліричного наратора: у кожній філософській поезії відбувається боротьба світла і темряви в душі ліричного героя («Дні», «Рання осінь»). Оскільки власне внутрішнє «я» митця сповнене вразливості, тривожності, невпевненості, воно пов'язується із сірістю, що до певної міри є межовим кольором, є гранню переходу від білого до чорного, від дня до ночі» [8, с. 10].

Збірка «Дні» ж частіше рясніє саме темними та сірими кольорами. Білий, а тим більш – яскраві, зустрічаються вкрай рідко. Але навіть у такому сірому та гнітючому стані поет намагається знайти частинку радості, приймає маленькі, зовсім непомітні для інших деталі, як подарунок долі – тимчасовий та незначний, але все ж – подарунок:

В'януть собі по книжках, а у днях?

мов у темному лісі!

Радість у мене нова:

Дощ осінній по стрісі [35, с. 29].

З одного боку – образ дощу – це сльози, що омивають сірі будні ліричного героя. Таке буденне та звичайне природне явище, як дощ, оцінюється ним, як щось нове, вихід за межі буденності.

Тож, кольорова символіка та образи природи мають велике значення для розуміння системи образності лірики Євгена Плужника, а також – взаємозв'язку внутрішнього стану автора із його поезіями. Митцеві довелося жити не просто в «сірі» та безрадісні часи, його життя проходило крізь суцільну темряву, у якій поезія була чи не єдиною розрадою. Гнітючу темряву власного душевного стану поет переносить на папір, намагаючись звільнитися від неї, та інколи навіть змінює темні фарби на яскраві, але оточуюча дійсність знову оповиває його думки сірістю й темрявою.

2.3. Ліричний герой як репрезентант душі автора

Образ ліричного героя у поезії Євгена Плужника нерідко ставав предметом досліджень багатьох науковців. І це не дивно, оскільки митець із притаманною йому деталізацією та надзвичайною точністю описував характери, внутрішні стани та душевні переживання своїх героїв. Єдина мить, показана у поезії, могла не просто передати думки та почуття однієї людини, а створити атмосферу описуваного часу, розповісти про долю цілого покоління.

На думку Л. Дружинович, «Поезія Є. Плужника відрізняється поглибленим філософським сприйняттям дійсності, присутністю ліричного героя, який усе довколишнє життя сприймає безпосередньо» [20, с. 106].

Навіть кілька слів, складених докупи автором, могли розкрити глибокий внутрішній світ ліричного героя, примусити читача відчувати те саме, що відчуває він, співпереживати та замислюватися:

Серце здушили мені — мовчи!
 О, майбутнє моє прекрасне!
 Чуло серце тебе вночі,
 Що ж,— нехай собі серце гасне! [35, с. 12]

Глибинний біль та смуток, котрі відчуває ліричний герой, відриваються у його самопрезентації. Говорячи про себе, він ніби применшує свою значущість у цьому світі, показує себе маленькою, нікчемною людиною:

Я – як і всі. І штани з полотна...
 І серце моє наган... [35, с. 13]
 Ліричний герой приписує собі примітивний світогляд:
 Попоїм, посплю... Щасливий ніби.
 Роздобув собі штани нові!
 Тільки очі так немов у риби
 Та на в'язах мультко голові [35, с. 31].

І навіть указує на духовну порожнечу, називаючи себе «мертвим»:
 Мертвий я. Це добре, ясно відаю.
 Та і як, скажи, себе одуриш! [35, с. 41]

О. Ткачук звертає увагу на взаємозв'язок образу ліричного героя з образом самого автора поезії: «Авторська позиція передбачає заглиблення у внутрішній світ ліричного героя, плекання творчого начала у самостійний образ, змалювання повноправного образу героя» [44, с. 126]. Вона стверджує, що саме авторське «Я» є об'єднувальним началом [44, с. 97].

Так, образи героїв у поезіях митця різняться – то мова йде про молодого хлопця, то про літнього чоловіка, подекуди персонаж зображується жителем села, а подекуди – містянином. Різняться й захоплення ліричного героя: «Читаю Сінклера...» [35, с. 30] або «Попоїм, посплю... Щасливий ніби» [35, с. 31]. Та все ж усі вони мають єдине об'єднувальне начало – пошук чогось іншого у цьому світі, прагнення змінити існуючий стан речей.

«Головними рисами характеру такого героя, – говорить В. Гончарук, – стали відчуження, самотність, нудьга, біль, а також вміння робити вибір в

екстремальних ситуаціях. Його ліричний герой перебуває у постійній напрузі, сприймає негативні явища як загальнолюдську драму, він непокоїться через дисгармонійність та асиметричність світу» [14, с. 41].

Дослідниця звертає увагу на те, що «ліричний герой Є. Плужника відрізняється від інших тим, що він не має в собі нічого героїчного: він не воїн і не натхненник на подвиги» [14, с. 38]. Це проста людина, яка важко працює, переймається буденними речами, як-то доля цьогорічного врожаю, мізерна зарплатня, можливість купити собі нові штани. Але й є інша сторона його характеру – людина читає, має власну думку та мріє. Саме у тому, як Євген Плужник називає свого героя «мрійником», проявляється незламність його характеру, адже простіше було б змиритися з навколишньою дійсністю, ніж спостерігати несправедливість, та все ж мріяти про зміни.

Яким же бачить його читач? «Сіреньким»? «Як і всі»? «Мертвим»? Певно, що ні. Глибина образу ліричного героя поезій Євгена Плужника настільки величезна, що відкриває перед читачем цілий світ, зібраний зі страждань та сподівань цілого народу.

«Ліричний герой Плужника не переборює хаос, а радше спостерігає, як із нього народжується гармонія», – говорить О. Гальчук [12, с. 94]. Це – безперечно, сильна особистість, яка, навіть розуміючи власну неспроможність щось змінити, має мужність не піддаватися тиску обставин, не зламатися й не озлобитися. Він все ще вірить у людяність і чесність, вірить, що прийдуть часи, коли його земля житиме по-новому, без голоду, убивств та ненависті.

Сильною особистістю бачить ліричного героя Плужникової поезії й В. Гончарук: «Ліричному героєві Євгена Плужника характерне захоплення неабиякою силою життя, постійним безперервним процесом творчого розвитку. У нього життя протистоїть усьому сталому, закостенілому. Вітаїстична сила присутня у кожній клітині людини, вона закликає до сприймання життя не розумом, а естетичним чуттям» [14, с. 38].

Аналізуючи образ ліричного героя у поезії Євгена Плужника, М. Ткачук зазначає: «Авторська позиція не обмежується візією ліричного героя, а й автора, тобто спостерігається у форматі одного вірша суб'єктивного та об'єктивного начал, а відтак ліричний герой осягає внутрішній стан творчої особистості митця» [44, с. 95].

Таким чином, можна стверджувати, що образ ліричного героя – це проєкція внутрішніх станів самого автора, його емоцій, почуттів та переживань. Величезний вплив на творчість митця мала політична та соціальна ситуація тогочасної України. Громадянська війна, сталінські репресії та переслідування, складна економічна ситуація та постійне безгрошів'я населення країни вилилися в образ пригніченої, самотньої людини, такої, що майже втратила всіляку надію на завтрашній день і має єдину мету – вижити.

Будучи за характером доброю та вразливою людиною, Євген Плужник гостро переживав оточуючу соціальну дійсність. Його глибоко турбувала не тільки власна доля, але й доля його народу.

Про вплив соціальної ситуації на світогляд поета, і, зокрема, на образ ліричного героя, утіленого у його віршах, говорять Г. Калантаєвська та К. Хачатар'ян: «Творчий доробок Є. Плужника – наслідок впливу громадянської війни та суспільних заворушень на вразливу психіку поета. Його мислення – реакція на дегуманізацію, знецінення людського життя в умовах глобалізації цивілізаційних процесів. Поетові судилося жити в жорстокий і кривавий час», що відобразилося в його творчості» [24, с. 3].

На своєрідність світосприйняття Євгена Плужника звертає увагу В. Гончарук. Внутрішні самообмеження поета, «кордони, у межах яких нова поезія і не твориться» [15, с. 77], знаходять відображення у його творчості, роблять лірику митця особливою для часу, у який жив митець, і для всієї української літератури. «Йому коштувало це надзвичайного душевного напруження та певного піднесення, а це відповідно вплинуло на довершеність його віршів. У поета не знайдемо імпровізаційності,

перебільшеної емоційності, нестримності вислову, у його поезії все розважене, спроектоване безпомилково» [15, с. 77].

Досліджуючи поезію Євгена Плужника, та співставляючи підняті ним теми із подіями тогочасної України, можна зробити певні висновки щодо особистості та внутрішніх переживань митця. Так, посилаючись на психолінгвістичну класифікацію текстів, запропоновану В. Беляніним, поезії Євгена Плужника можна класифікувати як «сумні». На це вказує перш за все – образ ліричного героя: «В "сумному" тексті герой, як правило, молодий чи згадує про свою молодість, коли він був сильний, красивий, життєдіяльний. При описі минулого дається деяка його ідеалізація, що також пов'язано з психологічної домінантою – депресивністю» [2, с. 137]. Дослідник також звертає увагу, що зазвичай саме сумні тексти завершуються смертю ліричного героя – що ми й спостерігаємо у більшості поезій Євгена Плужника. Смерть, а також старість, самотність, відчай найчастіше стає провідними темами сумних текстів. Крізь рядки неминуче простежується фаталізм та акцентується увага на несправедливості долі. При дослідженні візуальних образів, використаних у тексті, перевага надається темним та сірим кольорам, похмурій погоді.

Співставляючи типи текстів із акцентуаціями характерів їх авторів, В. Белянін приписує «сумні» тексти депресивним особистостям. Нерідко така риса характеру набувається не від народження, а внаслідок пережитих трагічних подій, чи непростого життєвого шляху митця.

Саме депресивні тексти здебільшого знаходимо у збірці Євгена Плужника «Дні». Трагічна доля ліричного героя, його переживання стосовно нестабільності соціальної ситуації, буденних проблем, а також філософські роздуми про смисл власного існування відображають душевні переживання самого автора. Добра та співчутлива людина, яким описують Євгена Плужника його сучасники, опинилася в обставинах, коли соціальна несправедливість стала нормою, коли кожен, хто не пропагує ідеї радянської влади, є злочинцем, а життя простої людини не має цінності. Усе це знайшло

відображення у творчості митця, утілилося в образи ліричних героїв – близьких та рідних авторові.

Висновки до розділу 2

Таким чином, поезія збірки «Дні» Євгена Плужника має глибокий філософський підтекст, котрий розкривається за рахунок виразних поетичних образів, що складають багаторівневу систему. Поетична спадщина митця спрямована не просто на поверхове споглядання оточуючої дійсності, але й на пізнання психології його сучасників, їх думок і переживань, а також – глибинних рівнів власної душі та пошук власного місця у великій загальносвітовій системі.

Соціально-політична ситуація в країні, а також власна хвороба так чи інакше впливали на світосприйняття Євгена Плужника. І хоч він усіма силами намагався оптимістично дивитися у майбутнє, стверджувати життя й вірити у можливість змін на краще, тягар жорстокого сьогодення дуже промовисто відобразився у творчості митця. Провідними мотивами лірики Євгена Плужника стали філософські протиставлення життя та смерті, минулого й майбутнього, відчаю та надії, серця й розуму. Психологію існування цілого покоління митець передає через зображення яскравих і неповторних образів ліричних героїв, у світосприйнятті яких знаходимо й риси, притаманні самому авторові. Його поезія – це біль та страждання цілого народу, зумовлені несправедливістю політичної системи, а ще – це заповіт нащадкам, можливість поринути у справжні, не перекручені та переписані історичні події, відчути переживання тогочасної людини та замислитися над справжніми цінностями життя.

РОЗДІЛ 3

СПЕЦИФІКА ПОЕТИКИ ЄВГЕНА ПЛУЖНИКА

Велике значення у дослідженні творчої спадщини будь-якого поета має не тільки те, про що він писав, але й як саме він це робив. Мета, яку ставить перед собою поет, досягається за рахунок використання різноманітних засобів художньої виразності, тропів, фігур. Заглиблюючись у суть тексту, ми помічаємо численні змістово-тематичні пласти, сформовані багатозначністю образів, метафорами та інтертекстуальними елементами.

Калейдоскоп засобів художньої виразності помічаємо й у поезії Євгена Плужника. І тим не менш, творчість митця відрізняє неабияка простота. Читачеві не потрібно робити глибинний аналіз тексту, щоб зрозуміти, про що саме йде мова, відчувати ті емоції, які намагався передати автор. Саме в цьому полягає творча майстерність Євгена Плужника – писати настільки просто, щоб з перших рядків зачепити емоційну сферу читача, і настільки складно, щоб збудити його інтелект.

«Досконалість простоти – типова риса Плужникової поезії, – зазначає В. Гончарук. – Але писати занадто просто – небезпечно так само, як і писати занадто химерно. Читацька публіка не хоче дурно платити гроші, вона хоче відчувати себе «знавцем», «гурманом», і неабияке потрібне вміння, щоб підлестити їй» [14, с. 78].

У збірці «Дні» ми не знайдемо довгих поезій. Здебільшого це 2-3 строфи. Але більше й не потрібно, оскільки авторові цього вистачає, щоб повністю розкрити зміст. Короткі речення дозволяють простіше сприймати текст, не чіплятися за нагромадження складних конструкцій.

Дослідниця О. Білічак так визначає особливості поетики лірики Євгена Плужника: «Лірику Є. Плужника характеризують лаконізм, виразність, простота і місткість художніх засобів, зокрема епітетів, метафор, оксиморонів, метонімії, перифраз, порівнянь, що будуються на основі

глибинних асоціативних зв'язків. Таким чином вибудовується оригінальна індивідуально-авторська картина поетичного світу митця, а синкретизм образотворчих засобів стає основною характеристикою індивідуального стилю Є. Плужника, що сприяє поглибленню емоційно-змістовному плану його поезії, індивідуалізує психологію художнього мислення» [8, с. 17-18].

Цікавим з точки зору вивчення поетики лірики Євгена Плужника, є дослідження його **метафор** як одного з найбільш поширених тропів, котрі використовуються у поетичній творчості. Метафори допомагають автору створити цілісну емоційну картинку, що передає справжні переживання через унікальний образ.

За визначенням, що подає літературознавчий словник-довідник, метафора – це: «троп поетичного мовлення. В метафорі певні слова та словосполучення розкривають сутність одних явищ та предметів через інші за схожістю чи контрастністю» [30, с. 444].

Особливу увагу дослідженню метафор у творчості Євгена Плужника приділяє М. Жиліна: «Плужнівські вірші не переобтяжені метафорами, вони органічно, а тому майже непомітно, живуть усередині розгорнутої перед нами картини» [22, с. 185]. Дослідниця пояснює: «Іншими словами, метафора Плужника – невід'ємна складова образу, деталь створеної автором картини» [22, с. 185].

«Творцем метафор» Євгена Плужника називає й О. Білічак. Вона наголошує: «Метафора постає як результат творчого зусилля, вона є втіленням художнього начала, носієм нового змісту давно відомих понять і значень (у цьому контексті, на нашу думку, можна говорити про наближеність метафори до прийому «очуднення», який теж дає новий погляд на давно відомі речі, змушуючи не «впізнавати річ, а бачити її, сприймати її як таку, що невідома нам», і цим збільшує складність і тривалість сприйняття). Метафора змушує читача щоразу реагувати і відчувати новизну, спонукає реципієнта до переосмислення понять» [7, с. 195].

Метафори Євгена Плужника завжди яскраві та промовисті. Один і той самий образ може розкриватися у різних значеннях, так само як і значення набирають різного метафоричного звучання.

Одним із улюблених прийомів Євгена Плужника є «розфарбовування» образів у різні кольори. Як ми зазначали раніше, найчастіше поет використовує тьмяні та темні кольори – сірий, білий, чорний. Сірому кольору взагалі відводиться найсуттєвіше місце у системі кольористики митця та маса різноманітних значень. «Знаю, сіренький я весь такий» [35, с. 12] – колір використовується для позначення звичайності, буденності, непомітності образу ліричного героя; «Землю, від утоми сіру» [35, с. 27] – колір має вже зовсім інше значення, подається як «змарніла», «утомлена». «Рвуть блискавиці сірих хмар рядно...» [35, с. 46] – «сірість» – важкість.

Є й загальне значення сірого кольору, котре розкривається вже на більш глибинному рівні прочитання тексту. Сірість позначає безкінечний потік буднів, а також – смуток, безвихідь та утому від проблем, у яких перебувають ліричні герої Євгена Плужника.

Та з'являються подекуди в ліриці митця й яскраві кольори, зокрема, золотий. До цього кольору Євген Плужник звертається нечасто, як і до інших яскравих кольорів, використовує його для позначення осені: «На степи позолота» [35, с. 26] або ж омріяного майбутнього: «О, золоті далекі будні» [35, с. 14].

Яскравою метафорою, котра дуже часто зустрічається у збірці «Дні», є кров. Найчастіше образ позначає події минулого й теперішнього, мученицьку смерть безлічі людей. Кров росить землю: «Що в них росила землю кров!» [35, с. 14], «Саме отут на розі / Перша упала за волю кров...» [35, с. 34], залишається краплинами на снігу: «Кров візерунки заплела» [35, с. 35]. Через метафору крові автор показує, що загиблих надто багато: «Висохло серце землі, /Кров'ю наповнене вщерт!» [35, с. 43], але вірить, що їх смерть все ж не буде даремною: «Пшеницями зійде кров» [35, с. 11], «Зійде кров, немов всесвітня Мекка» [35, с. 15].

До вивчення кольорових метафор, зокрема сірого кольору та образу крові у поезіях Євгена Плужника звертається Т. Мінченко: «Сучасне – це вік пасивності і екзистенціальної загубленості людини в сірому світі, йому передував вік страждань, щедро зрошений кров'ю на тлі активності людини, здатності до борні. З цього випливає протиставлення: сірий колір – онуки – сучасники, червоний, колір крові – діди. Шлях від сірого до червоного – це шлях ретроспекції. Минуле для поета є більш привабливим, ніж сучасність» [32, с. 1].

Сірість та кров у поезіях митця можна розглядати також як позначення боротьби українського народу проти нового соціально-політичного порядку. Сірий – улюблений колір радянської влади, покликаний зрівняти усіх, продемонструвати нікчемність та звичайність кожної окремої особистості. Усі – рівні, сірі, звичайні, усі – гвинтики у великому механізмі великої тоталітарної системи. Образ крові контрастує зі спокоєм та безпорадністю сірості. Це – боротьба, сила та велич народу, ладного віддати життя за власні переконання, свою землю, культуру. І хоч кров і «росить землю» та «наповнює серце землі», усе ж вона ллється не даремно, і колись «зійде пшеницями» на «сірій від втоми землі».

О. Білічак звертає увагу на притаманну Плужнику-лірику сугестивність: «у поезіях «Днів» наявне нехтування логічних «розумових» образів, натомість є прагнення нав'язати читачеві власний стан самотності і втоми (при цьому внутрішня сугестивність метафори митця кристалізує характер образного мислення)» [8, с. 10], натомість В. Гончарук стверджує, що поет усе ж таки звертається до критичного мислення читача, пропонує йому матеріал для роздумів: «Голос оповідача («режисера») звучить безсторонньо. У Плужникових поезіях це голос свідка кривавої події. Поетова іронія гірка, часто межує із сарказмом. Є. Плужник прозирає в майбутнє, передбачаючи, що зло триватиме, бо ж часи міняються, а люди залишаються все тими ж» [15, с. 78].

Іронія – ще один літературний прийом, котрий періодично використовується поетом. За визначенням літературознавчого словника-довідника, іронія – «художній троп, який виражає глузливо-критичне ставлення митця до предмета зображення. У стилістиці – фігура, яку називають «антифразис», коли висловлювання набуває у контексті протилежного значення. І. – це насмішка, замаскована зовнішньою благопристойною формою» [30, с. 313].

У поезії Євгена Плужника іронія тонка, не завжди помітна. Поет, дійсно, звертається не тільки до емоційної сфери читацького бачення тексту, але й до його критичного мислення. Тож дослідження використання такого прийому, як іронія, може викликати дискусії, у залежності від читацьких реакцій на сам текст. Одні й ті самі рядки можуть викликати різні емоції та висновки. Наприклад, рядки:

Одірвались від днів слова,
В'януть собі по книжках, а у днях?
мов у темному лісі!
Радість у мене нова:
Дощ осінній по стрісі.
Брешете ви, кому ясно усе!
Перед мрією всі ми ниць!
Дні! Який це музей
Дрібниць! [35, с. 29]

Буденність, повна відсутність руху та розвитку, що заповнює простір існування літературного героя, примушує його звертати увагу на найменші дрібниці, як-от дощ. І він справді радіє «незвичності», якійсь невеличкій зміні. Але така радість – це сміх крізь сльози, адже далі знову потягнуться важкі сірі будні, і сам дощ – не така вже зміна та радість. Наголошує: «Брешете ви, кому ясно усе! / Перед мрією всі ми ниць!» [35, с. 29] , підсилюючи іронічний ефект, а далі додає: «Дні! який це музей / Дрібниць!» [35, с. 29].

З іншого боку, у залежності від характеру та світосприйняття самого автора, а також бачення образів читачем, дощ та спокійна буденність можуть сприйматися як позитивний момент. Зважаючи на те, що час, коли Євген Плужник писав свої вірші, був сповнений страшними й трагічними подіями, дні, коли нічого не відбувається, коли є час помічати найменші дрібниці та радіти життю, є благом.

Яскрава іронія простежується в поезії: «Торгуємо усім, чим тільки можна» [35, с. 33]. Тут вона вже більш конкретна та помітна. Як ми зазначали раніше, ліричному героєві притаманна самоіронія, применшення власної значимості, дещо глузливі вислови щодо власного світогляду. Саме така іронія з'являється у цьому вірші.

Що я продам? Мій крам – від мрій утома,
 Широке серце й бідний олівець!
 Річ світова, і річ давно відома –
 Який вже там ще й з мрійника купець... [35, с. 33]

Автор звертає увагу на те, що в сучасному йому світі матеріальні речі коштують набагато дорожче, ніж духовні чесноти. Визначення «мрійник» набирає зневажливого значення, людина визнається несерйозною, морально незрілою та не готовою до життя у великому та жорстокому світі. Світлі якості людини-мрійника нівелюються, а його віра в краще майбутнє – вважається безглуздою вигадкою.

Активно використовуються Євгеном Плужником художньо-стилістичні прийоми інтертекстуального характеру. Це ремінісценції, алюзії, іншомовні слова тощо. Такі елементи, як іронія, роблять поезію більш інтелектуальною, спрямованою на знання, критичне мислення та ерудицію читача, а самого автора характеризують як людину освічену, таку, що багато читає та володіє різними темами.

На інтертекстуальний характер текстів Євгена Плужника звертає увагу О. Білічак: «Аналіз Плужникової поезії засвідчує постійну присутність інтертексту як на формальному, так і змістовому рівні. Це надає ліриці

специфічного звучання: різноманітні форми інтертексту виявляють функціональну залежність від мети їх уведення (ілюстративність, контрастність, підсилення думки, відмежоване спостереження, акумуляція тощо)» [6, с. 8].

Ремінісценції – форма інтертексту, котра часто зустрічається у поезіях Євгена Плужника. Літературознавчий словник-довідник подає таке визначення поняття «ремінісценція» – «відчутний у літературному творі відгомін ін. літературного твору. Проявляється в подібності композиції, стилістики, фразеології. Р. – це здійснюване автором нагадування читачеві про більш ранні літературні факти та їх текстові компоненти» [30, с. 576].

Поезія збірки «Дні» рясніє літературними, міфологічними, філософськими та біблійними ремінісценціями. Розглянемо деякі з них:

Я знаю:

Перекують на рала мечі.

І буде родюча земля –

Не ця [35, с. 11].

У цій поезії Євген Плужник звертається до біблійного вислову «Перекують мечі свої на рала» (Книга пророка Ісайї, 2, 4), який використовується для позначення зміни військових намірів та часів на мирні. Тут ми бачимо глибокий підтекст, що позначає соціально-політичну ситуацію в країні того часу. Поет вірить, що ті страшні часи, які йому довелося пережити, закінчатся, у країні запанує мир та порозуміння між людьми.

Цікава літературна ремінісценція знаходить місце в наступному вірші:

Де коноплі були, – батарея.

За клунями – чати.

Може, «Портрет Доріана Грея»

Почитати? [35, с. 25]

Літературна відсилка до книги Оскара Вайльда «Портрет Доріана Грея» в цій поезії подається для ілюстрації зміни прекрасного на потворне. За

сюжетом роману, головний герой мав зачаклований портрет, який старішав замість нього. Але на портреті відображалися не тільки вікові зміни зовнішності героя, кожен його «потворний» вчинок залишав свій відбиток на полотні, у той час як сам герой залишався молодим та привабливим [51.]. Саме такою бачив Євген Плужник радянську владу – зовнішньо привабливою та заманливою своїми ідеями, котрі пропагувалися спершу, але брудною та потворною всередині, що викрилося вже після приходу більшовиків до влади. Можливо, митець сподівався, що, як і у випадку з Доріаном Грєм, усе фальшиве вийде на поверхню та не зможе витримати власної потворності, й розсиплеться на попіл.

Також доволі промовиста літературна ремінісценція використовується автором у поезії «Розпочинає дні гудок о шостій» [35, с. 32]:

«І хочеться сказати кожній миті:

Не поспішай!» [35, с. 32]

Автор посилається на відомий вислів «Зупинись, мить! Ти прекрасна!» Фауста, героя трагедії німецького письменника Йоганна Вольфганга Гете [18.] Вислів давно став крилатим та зазвичай використовується для позначення чогось надзвичайно прекрасного, найвищої насолоди та щастя, відчуття, що хочеться зберегти надовго. І справді, ті миті, що описує поет у вірші, є для нього надзвичайно цінними, прекрасними. Він розуміє, що так буде не завжди, тому й прагне зберегти цей спокій та насолодитися красою.

Ще однією формою інтертексту, до якої звертається автор, є **алюзії**. Вони також часто зустрічаються в поезіях Євгена Плужника та несуть певний закодований зміст, розкодувати який зможе тільки читач, котрий має певну базу знань та широке коло інтересів.

Літературознавчий словник-довідник подає таке визначення: «Алюзія – художньо-стилістичний прийом, натяк, відсилання до певного літературного твору, сюжету чи образу, а також історичної події з розрахунку на ерудицію читача, покликаною розгадати закодований зміст. Подеколи вживається як особливий різновид алегорії, пов’язаної з фактами дійсності» [30, с. 29-30].

Відсилання до відомої історичної особистості знаходимо у поезії «Я – як і всі. І штани з полотна» [35, с. 13]:

Мовчки зросте десь новий Тарас

Серед кривавих піль! [35, с. 13]

Відсилка дуже проста, адже немає в Україні людини, яка б не знала, хто такий Тарас Шевченко. Його життєвий та творчий шлях вивчається ще з перших класів школи. Образ людини, котра народилася у кріпацькій сім'ї та змогла не тільки звільнитися від рабства, але й стати провідником думки цілої нації, дійсно надихає. У своїй поезії Євген Плужник протиставляє образ Шевченка образу ліричного героя – людині «як всі», котра пливе за течією та лише мріє, показуючи що лише настільки сильна особистість зможе вирватися з безкінечного кола сірих буднів та змінити не тільки власну долю, але й долю свого народу.

Одразу дві алюзії, котрі в комплексі створюють надзвичайно глибокий зміст знаходимо в поезії «Уночі його вели на розстріл»

Зійде кров, немов всесвітня Мекка,

Для твоїх майбутніх синіх блуз! [35, с. 15]

Місто Мекка є однією з найбільших святинь мусульманського світу. Вважається, що саме тут народився пророк Магомет. Кожен віруючий мусульманин має хоч раз за життя здійснити паломництво до Мекки, натомість в'їзд до міста для немусульман – закритий. У переносному значенні слово «Мекка» використовується для позначення чогось бажаного, місця, куди всі прагнуть потрапити. Бажаність Мекки у поезії автор приписує «синім блузам» – символічному позначенню радянського робітника 20-30 років. Найменування пішло від назви радянського агітаційного естрадного театрального колективу 20-30 років ХХ століття, учасники якого були традиційно вдягнені у сині блузи та чорні брюки. Пізніше синя блуза стала звичною частиною сценічного костюму артистів художньої самодіяльності [52]. Тобто позначення «синя блуза» у цій поезії є прямою вказівкою на прибічника радянської влади.

Ще одну вказівку на прибічників радянської влади зустрічаємо в рядках поезії «Притулив до стінки людину»:

«О, минуле! Твоїм васалам

І в майбутньому тісно буде!» [35, с. 19]

Використовуючи історичне позначення, Євген Плужник називає їх васалами. За визначенням словника української мови, васал – «у середні віки в Західній Європі феодал, який одержував від заможнішого феодала-сюзерена земельні ділянки й заступництво, за що й виконував для нього ряд повинностей», «У сучасному вжитку також назва знатних підданих (у Росії, на Україні та ін.), що служили царю, князю, цілком підкоряючись їх волі» [40, с. 296]. Таке порівняння вказує на цілковиту покору певної групи людей існуючому порядку та режиму. Вони не хочуть мислити, аналізувати дійсний хід речей, а лише виконують вказівки свого керівництва.

Цікаві алюзії зустрічаємо у наступному вірші:

Читаю Сінклера й ходжу на біржу праці.

А виріс мрійником серед гаїв на Пслі...

Та від минулого тільки шкільний Горацій,

А про майбутнє – кілька тисяч слів [35, с. 30].

Строфа містить посилення одразу на двох літературних діячів: Сінклера та Горація.

Імовірноше за все, мається на увазі Ептон Білл Сінклер-молодший – американський письменник та соціальний діяч, лауреат Пулітцерівської премії, один зі стовпів викривальної журналістики [38]. Ім'я Сінклера використано в одному рядку зі згадкою про біржу праці, тому що він очолював громадський рух, що намагався розв'язувати проблеми безробіття. Певно, що ідеї, які пропагував Сінклер, були близькими Євгену Плужнику, але для того, щоб зрозуміти закодований зміст, читач має бути обізнаним в американській літературі та публіцистиці початку ХХ століття.

Горацій – вже більш загальновідома постать – давньоримський поет та філософ, творчість якого припадає на період громадянських війн кінця

республіки [54.]. Євген Плужник називає його «шкільним», адже постать цього поета входить до шкільної програми.

Вказівкою на наукову обізнаність Євгена Плужника є алюзія, використана в поезії «Майже рік сиджу, мов кріт, на хуторі» [35, с. 41]:

Інколи копаюся у Мутері
Та в пікет з одним знайомим граю.
От книжок коли б хоч з пуд одержати!
Все ж не Мутерцей! Та карт колоду... [35, с. 41]

Імовірноше за все, мається на увазі вивчення праць німецького мистецтвознавця та письменника Альберта Карла Ріхарда Мутера [54]. Дослідник займався вивченням середньовічної книжної ілюстрації, саме тому його ім'я й згадується в одному рядку з колодою карт як протиставлення високого мистецтва та більш примітивного його виду. Тут же згадується карткова гра «Пікет» як одна з найстаріших карткових ігор, що була популярною серед представників аристократії в Німеччині, Великобританії, Франції та Росії [3].

Дослідники творчості Євгена Плужника звертають увагу також на використання ним у поезіях іншомовних елементів. Зокрема, О. Білічак говорить: «Серед іншомовних елементів поетичного мовлення надibuємо французькі лексеми, латинські афористичні вислови тощо. Це свідчить про природне й гармонійне, інтелектуальне індивідуально-авторське звучання лірики митця, а введення іншомовних слів відбиває діалогічне спілкування культур» [8, с. 9].

У поезії збірки «Дні» алюзії, що мають іншомовні елементи, зустрічаються, але не часто. Одним із прикладів є рядки з поезії «Зустрів кулю за лісом»:

«Прийшла баба, поголосила...
Невеличка дірка поміж ребер...
Ну, звичайно, – краса і сила!
Marche funebre!» [35, с. 24]

Вираз *Marche funebre* у буквальному перекладі означає «Траурний марш». Таку назву носить третя – найбільш відома частина сонати №2 сі-бемоль мінор Фредеріка Шопена. За часів радянської влади, у період атеїзму та заборони церковних обрядів, саме під звуки «Траурного маршу» ховали багатьох партійних діячів. Та люди, яких зображує Євген Плужник у цій поезії, навряд чи змогли б дозволити собі музик на похороні. Тож у цьому вірші «*Marche funebre*» виступає смисловим протиставленням простих людей та радянського керівництва.

Висновки до розділу 3

Дослідження поезики лірики Євгена Плужника виявляє багатогранність творчого світогляду митця. Насиченість яскравими образами та метафорами робить поезію Євгена Плужника неймовірно емоційною. Уже з перших рядків кожного вірша збірки «Дні» читач відчуває сильні почуття, нав'язні автором. Багатогранність метафоричного зображення дійсності робить кожен образ неповторним. Неможливо віднайти єдину формулу для позначення певного елемента дійсності певним метафоричним образом – кожен поезію слід розглядати окремо та трактувати зміст образів у залежності від контексту. Кілька «улюблених» образів автора, як-то сірий колір чи кров, трактуються по-різному в різних поезіях збірки.

Філософські роздуми про плинність життя, указівки на історичний контекст тогочасного існування, підсилені численними ремінісценціями та алюзіями, створюють багатоплановий глибокий зміст, досягнути який не так просто. Автор іронізує, звертається до ерудиції та критичного мислення свого читача, змушує шукати прихований зміст його лірики, а не просто співпереживати ліричному героєві.

Особливості поезики Євгена Плужника роблять його авторський стиль самобутнім та неповторним, а його лірику – цікавою для глибинного осмислення й детального вивчення.

ВИСНОВКИ

Євген Плужник – один із найяскравіших представників літератури періоду «Розстріляного відродження», творчість якого просякнута духом громадянської війни, повоєнного часу й сталінських репресій. Провідним мотивом лірики митця є роздуми про долю рідної землі та окремої людини того часу.

Ліричний герой Євгена Плужника – людина з народу, котра бачить, чує, та відчуває все те, що випало на долю цілого покоління. У поезії чітко простежується взаємозв'язок між турботою людини про власні буденні проблеми, пошуком свого місця в загальній системі існування та соціальною ситуацією в Україні, об'єднуючи таким чином три єдності – загальнолюдське, національне та власне авторське «Я».

Дослідження філософських мотивів лірики Євгена Плужника ми розпочали з опрацювання теоретичної бази, використовуючи загальнонаукові методи збору та систематизації матеріалу, аналізу та синтезу.

За допомогою спеціальних літературознавчих методів, зокрема культурно-історичного та біографічного, нам вдалося простежити вплив історичних і життєвих подій на психологію та світогляд автора, що знайшли відображення у його творчості.

Період 20-30 років ХХ століття в історії української культури отримав назву «Розстріляне відродження». Активний розквіт, що спостерігався в усіх сферах культури з початку століття, був безжалісно придушений більшовицьким режимом. Зміна ідеології передбачала тотальний вплив на громадську думку та впровадження ідей комунізму. Нова влада не могла дозволити розвитку самобутності культур підпорядкованих їй країн, тож єдиним виходом, який убачала у цій ситуації, стало тотальне знищення не тільки культурних надбань, але й інтелігенції.

Розповідаючи про період більшовицьких репресій, дослідники підкреслюють, що жодна країна не зазнала такого терору, як Україна. Тисячі

сфальсифікованих судових справ, масові заслання на Соловки та розстріли за найменшої підозри у спробі підірвати більшовицький режим стали буденною справою.

Значного придушення зазнали у цей період, зокрема, літературні діячі. Вважаючи літературу одним із найдієвіших інструментів впливу на громадську думку, керівники правлячої сили запроваджували жорстку цензуру. Усе, що виходило за межі так званої «пролетарської» літератури, ставало забороненим, а самі літератори зазнавали жорстких репресій.

Одним із яскравих представників літератури «Розстріляного відродження» став Євген Плужник. Зростаючи у родині хлібороба та дрібного торговця, майбутній поет добре розумів психологію простих людей, життя котрих визначає важка праця, залежність від примх природи та урожаю. Бачив, як змінилося життя людей після приходу до влади більшовиків.

Пошук власного призначення, а також хвороба, що надавала певні фізичні обмеження, спонукали Євгена Плужника до частоті зміни обраної професії, та все ж він знайшов себе у літературі, що стало справою всього його життя. Творчий доробок Євгена Плужника – невеликий, усього три збірки поезій, дві поеми, роман, дві п'єси, а також участь в укладанні «Антології української поезії». І, тим не менш, праця митця назавжди увійшла до «золотого фонду» української літератури.

Несправедливо засуджений до таборів, поет не припиняв писати до останніх своїх днів. Саме тому остання збірка митця «Золота осінь» побачила світ вже після його смерті.

Життєвий шлях поета, а також соціально-політична ситуація в країні сформували філософію його світосприйняття. Поезія Євгена Плужника просякнута глибоким психологізмом, розумінням трагічної долі кожного окремого громадянина держави та нації в цілому. Митець бачив ту несправедливість, що відбувається навколо, більше того – відчував її на собі,

та, не зважаючи на це, до останнього свого подиху вірив у краще майбутнє та працював на благо та звеличення української культури та народу.

Аналіз тематичної спрямованості та системи образів збірки «Дні» Євгена Плужника, виявили, що провідними мотивами творчості митця є бінарні опозиції «Життя – Смерть», «Минуле – Майбутнє», «Серце – Розум», «Відчай – Надія».

Тема смерті найчастіше зустрічається у творчості поета, і це не дивно, оскільки соціально-політичні обставини часу, в якому жив митець, спонукали до глибинних роздумів про плинність життя та очікування передчасної загибелі. Автор детально описує останні хвилини життя засуджених до страти, розмірковує над тим, що залишить по собі та чи інша людина, чи має її смерть певний глобальний смисл. Саме ж життя у ліриці Євгена Плужника, зазвичай, сіре та одноманітне. Його ліричні герої мріють про краще майбутнє та намагаються не втратити надію в те, що колись все зміниться, шукають хоча б невеличкої радості в безкінечному, сповненому тривожних очікувань і болю, плині днів.

Неабияке значення має в поезії Євгена Плужника образ природи. Для автора це не просто картинка, що доповнює загальний зміст поезії, це відображення внутрішніх переживань ліричного героя й самого автора. Зображуючи темними та сірими кольорами оточуючу дійсність, автор прагне вплинути на емоційну сферу читача, навіяти йому відчуття смутку та безвиході, що супроводжують героїв кожного поетичного твору.

Співставлення соціально-політичної ситуації за часів, коли жив Євген Плужник, особистісних характеристик автора, котрі описують сучасники та дослідники творчості митця, а також аналіз його поезій, дозволили виявити взаємозв'язок між образом ліричного героя та світосприйняттям самого автора. Митець ставить свого ліричного героя в обставини, близькі його життєвому шляху, і транслює через думки й переживання зображуваної особистості, власні емоції та почуття. Так, ліричні герої Євгена Плужника

різняться за віком, за професіями, за місцем проживання, але всіх їх об'єднує світобачення та життєва філософія автора.

За допомогою контент-аналізу поезій збірки «Дні» ми простежили особливості поетики Євгена Плужника. Надзвичайна виразність і емоційність його лірики досягається за рахунок використання різноманітних літературно-стилістичних прийомів, тропів, фігур.

Зокрема, поет використовує яскраві метафори, що створюють багатшарову структуру неповторних образів. Один і той самий образ може розкриватися у різних значеннях, так само, як і значення набирають різного метафоричного звучання. Особливу увагу в дослідженні метафор Євгена Плужника ми приділили кольоровій символіці, зокрема, сірому кольору, а також метафоричному значенню образу крові. Визначили, що кожен із цих образів розкривається в поезії митця у різних значеннях, у залежності від контексту оповіді. Так, сірий колір використовуються для позначення людського життя, буденності, самотності й безвиході, кров – несправедливої смерті та боротьби народу з тоталітарною системою влади.

Інтелектуальною поезією Євгена Плужника роблять елементи інтертекстуальності. Використовуючи численні ремінісценції, алюзії, іншомовні слова, автор підсилює філософські мотиви власної творчості й звертається до ерудиції та критичного мислення свого читача. Розуміння апеляції до історичних понять та персоналій, допомагає проникнути в суть створених автором образів та по-новому поглянути та контекст кожної окремої поезії.

Велике значення приділяється розумінню творчості митця в контексті історичних подій в Україні в 20-30 роках ХХ століття, а також особистісних характеристик поета як людини та представника української інтелігенції періоду сталінських репресій. Дослідження творчої спадщини митця у поєднанні з особливостями його особистості дає більш глибоке та всебічне розуміння літературного доробку та дозволяє по-новому поглянути на філософію життя та світосприйняття Євгена Плужника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артеменко Л. Генологічні модифікації української поетологічної лірики. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство.* № 1(326). 2016. С. 59-64.
2. Беянин В. Основы психолінгвістической диагностики. (Модели мира в литературе). Москва : Тривола, 2000. 248 с.
3. Беловинский Л. Пикет. *Иллюстрированный энциклопедический историко-бытовой словарь русского народа. XVIII – начало XIX в.* / под ред. Н. Ерёмной. Москва : Эксмо, 2007. С. 482-784.
4. Бумбур Ю. Герменевтика і поезія. *Вісник Маріупольського державного університету, серія: Філологія.* 2011. Вип. 5. С. 5-7.
5. Білічак О. Джерелознавча база дослідження творчості Є. Плужника. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2020. Вип 28. Том 1. С. 17-22.
6. Білічак О. Інтертекстуальний характер лірики Є. Плужника: художньо-філософське світобачення. *«Південний архів». Збірник наукових праць. Філологічні науки.* 2019. Випуск – LXXVIII (78). С. 8-13.
7. Білічак О. Образні пласти лірики Є. Плужника. *Молодий вчений,* 2018. №1 (53). С. 195-198.
8. Білічак О. Поетика лірики Євгена Плужника : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Київ, 2020. 21 с.
9. Білічак О. Часопросторова модель художнього світу поезії митця. *Львівський філологічний часопис.* 2018. № 3. С. 26-30.
10. Бодасюк О. Поетичні збірки Євгена Плужника «Рання осінь» та «Дні» у літературному контексті 20-их років ХХ ст. *Літературознавчі студії.* 2015. Вип. 43(1). С. 62-70.
11. Галета О. Апологія стилю: «Розстріляне відродження Юрія Лавріненка». *Наукові записки. Серія «Історичні науки».* 2013. С. 61-70.

12. Гальчук О. Євген Плужник і античність: експресіоністський акцент у неоромантичному прочитанні прецедентного тексту. *Слово і Час*. 2013. № 12. С. 92-101.
13. Гальчук О. Рецепція традицій Софокла в поезії зрілого неоромантизму (на матеріалі лірики Євгена Плужника). *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. 2013. Вип. 37. С. 80-82.
14. Гончарук В. Внутрішній світ плужникового ліричного героя. *Традиції та нові наукові стратегії у Центральній та Східній Європі* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2019. С. 38-41.
15. Гончарук В. Своєрідність світосприйняття Євгена Плужника. *Літні наукові дискусії*. Вінниця, 2019. Ч. 3. С. 77-81.
16. Гончарук В. Три етапи еволюції «майстра слова» Євгена Плужника. *Сучасні наукові дослідження представників філологічних наук та їхній вплив на розвиток мови та літератури* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Львів, 2019. С. 64-69.
17. Дорошенко О. Підручник історії української літератури. Київ : Книгоспілка, 1929. 351 с.
18. Гете Й. Фауст (у перекладі Миколи Лукаша). Видавництво Жупанського, 2014. 636 с.
19. Дмитренко В. Естетичні канони й особистості: проблема «зворотнього зв'язку» митців об'єднання «Ланка»-МАРС. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2018. Випуск 67. Частина 2. С. 18-26.
20. Дружинович Л. Образно-змістові координати концепту «Земля» в поетичній рецепції Є. Плужника. *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*. 2010. Випуск 14. С. 106-114.
21. Дружинович Л. Художнє осмислення образу Раю поетами «Розстріляного відродження». *Питання літературознавства*. 2010. Випуск 82. С. 149-154.

22. Жиліна М. Метафора у збірці «Дні» Євгена Плужника. *Вісник Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2011. № 2. С. 183-188.
23. Жулинський М. Слово і доля : навчальний посібник. Київ : А. С. К., 2006. 640 с.
24. Калантаєвська Г., Хачатар'ян К. Постать ліричного героя у поезії Євгена Плужника. *Журналістська освіта в Україні: світові професійні стандарти* : XIII Всеукраїнська науково-практична конференція. Суми : СумДУ, 2017. С. 112-115.
25. Каменська І. «Суди мене судом твоїм суворим, / сучаснику!» (Євген Плужник про поета і поезію). *Філологічні науки: синхронічний та діахронічний аспекти : збірник наукових праць*. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. Випуск 1. С. 119-127.
26. Капленко О. Художня модель урбаністичного простору у романі Євгена Плужника «Недуга». *Молодий вчений*. 2017. № 4.3 (44.3). С. 93-97.
27. Кузьміна О. Поетична семантика концептів «Білий» – «Чорний» (на матеріалах української лірики першої третини ХХ сторіччя) : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Харків, 2005. 21 с.
28. Лавріненко Ю. Розстріляне відродження: антологія 1917-1933: Поезія, проза, драма, есей. Париж : Instytut Literacki, 1959. 980 с.
29. Лелеко В. Застосування герменевтичного підходу до вивчення тексту. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2011. № 10. С. 142-145.
30. Літературознавчий словник-довідник. Друге видання виправлене, доповнене. Київ : Видавничий центр «Академія», 2007. 752 с.
31. Михайлова А. Еротичні екзистенціали у романі Євгена Плужника «Недуга». *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Сер. : Літературознавство*. 2011. Вип. 3 (1). С. 121-135.

32. Мінченко Т. Сірий колір як метафора буття в поезії Євгена Плузника. *Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки*. 1999. № 2. С. 75-78.
33. Науменко Н. «Фотографічність» української та російської лірики першої половини ХХ століття (на прикладі «осінньої» поезії). *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*. 2013. Випуск 21. С. 275-284.
34. Петров В. Українська інтелігенція – жертва більшовицького терору. *Слово і Час*. 2010. №10. С. 79-99.
35. Плузник Є. Три збірки. Мюнхен : Інститут літератури ім. Михайла Ореста, 1979. 265 с.
36. Рудяченко О. Євген Плузник. Інтроверт із видом на Дніпро. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2630473-evgen-pluznik-ii-introvert-iz-vidom-na-dnipro.html>.
37. Сальникова Е. Бинарные оппозиции как способ концептуализации художественной картины мира в романе С. Ахерн «Там, гдеты». *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. Вип. 76. С. 335-337.
38. Сінклер Е.-Б. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник : у 2 т. / за ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. Тернопіль : Навчальна книга, Богдан, 2006. Т. 2: Л — Я. С. 527-530.
39. Скирда Л. Євген Плузник : нарис життя і творчості. Київ : Дніпро, 1989. 151 с.
40. Словник української мови: у 11 томах. Том 1. 1970.
41. Стежко С. Минуле VS майбутнє: принципи конструювання нової ідентичності в українській літературі першої половини ХХ століття. *Науковий вісник МДУ імені В. О. Сухомлинського*. 2014. Випуск 4 (111). С. 157-162.
42. Суховеєнко К. Риси «нової драми» в п'єсах Євгена Плузника «Професор Сухораб» та «У дворі на передмісті». *Studia Methodologica /*

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Ternopil : TNPU, 2015. С. 223-227.

43. Суховеєнко К. Тема родини в п'єсі Є. Плужника «У дворі на передмісті». *Наукові записки ХНПУ ім. Г.С. Сковороди*. 2014. С. 181-188.

44. Ткачук М. Суб'єктно-об'єктна дискурсивна практика лірики Євгена Плужника. *Філологічні трактати*. 2014. Т. 6. № 4. С. 95-107.

45. Токмань Г. Жар думок Євгена Плужника: Лірика як художньо-філософський феномен. Київ : Академія, 2013. 221 с.

46. Токмань Г. Іван Світличний, Леся Українка, Євген Плужник: діалог текстів. *Теоретична і дидактична філологія. Серія «Філологія»*. 2019. Вип. 29. С. 105-117.

47. Токмань Г. Образ моря в художніх світах лірики Володимира Свідзінського та Євгена Плужника. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2013. Вип. 114. С. 326-335.

48. Токмань Г. «Розрита» і «Занедбана» могили: діалог Євгена Плужника з Тарасом Шевченком. *Слово і Час*. 2013. №4.

49. Токмань Г. Тарас Шевченко - Євген Плужник - Іван Світличний: діалог текстів. *Теоретична і дидактична філологія. Серія «Філологія»*. 2019. Вип. 30. С. 83-94.

50. Тюрменко І., Горбула О. Культурологія: теорія та історія культури : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 368 с.

51. Уайльд О. Портрет Дориана Грея. Азбука-классика, 2010. 320 с.

52. Уварова Е. Русская советская эстрада. *Очерки истории. 1917–1929*. Москва : Искусство, 1976.

53. Школа В. Екзистенціальні мотиви у п'єсі Євгена Плужника «Змова у Києві». *Таїни художнього тексту : зб. наук. пр. / ред. кол: Н.І. Заверталюк (наук. ред.) та ін. Дніпро : Пороги, 2011. Вип. 13. С. 133-138.*

54. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). Санкт-Петербург, 1890-1907.

55. Євген Плужник – поет, убитий сталінською системою. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24809122.html>.

56. Плужник Євген Павлович. Біографія. Бібліотека української літератури. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/bio/printit.php?tid=1857>.

57. 1898 – народився поет ЄвгенПлужник. Інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/gruden/26/1001>.